

5. HAFTA

Materyalist Düşünceler: La Mettrie, Helvetius, Holbach

Fransız Aydınlanma'sı içinde etkili hekim ve materyalist düşünür olan **Julian Offray de La Mettrie** (1709-1751), madenin mutlak varlığını başlangıca alarak mekanist ve bilimsel bir felsefe anlayışı geliştirir. Onun “makine-insan” teorisi, neredeyse Aydınlanmacı insan anlayışının simgesi olur.

La Mettrie, *Makine-İnsan* adlı çalışmasında, insanın varlığı ve eylem alanını mekanik süreçlerle ilişkilendirir. Bu süreç içinde insan etkisiz bir mekanik yapı olarak düşünülür. Onun materyalist öğretisinde, neden-sonuç bağı temelinde determinizm ve zorunluluk, insanın mekanik yasalarına indirgenmiştir.

Geleneksel düalizmleri şiddetle eleştirir, tinsel tözün (ruhun) hiçbir şekilde varolmadığını göstererek mutlak bir materyalizme varır.

Locke'çu empirizmden hareketle zihin içeriklerinin doğal dünyadan bağımsız hiçbir gerçekliği olmadığını savunur ve doğada tam bir sürekliliğin olduğunu iddia eder. Düşünce, bu mekanik beden uzantısında gerçekleşen bir sonuçtur. Bütün duyular, duyu organlarından gelir. Duyu organları ise duyumun merkezi olan beyinle sinirler aracılığı ile temas kurarlar, duyular olmazsa düşünceler, kavramlar olmaz. İnsanın bütün düşüncesi maddi bünyeye bağlıdır. Düşünce, zihnin bir fonksiyonudur.

La Mettrie, benzeri düşüncelerini *Ruhun Doğal Tarihi* adlı kitabında da dile getirir. Burada ruh kavramının varlığını reddederek, onu merkezi sinir ağı ve beyin sinir sistemi aracılığıyla açıklar. Ruh denilen sözde varlık duyular alan beyinden başka hiçbir şey değildir.

Claude Adrien Helvétius (1715 –1771), *Zihin Üzerine* (1758) adlı kitabında, Montesquieu'nün *Yasaların Ruhu*'nu hedef seçerek, iklimin ulusların karakterini etkilediği teorisini eleştirir. Ancak eser kendisine oldukça kötü bir ün kazandırır. 1759'da kınanan ve tehlikeli doktrinlerle dolu olmakla itham edilen kitap, sapkın ilan edilerek yakılır. Kitabın yakılması sonrasında Helvétius, kitaptaki düşünceleri reddettiğini bildiren bir yazı yayımlar. Ancak kitap ateizmin yayılması endişesi karşısında olan çevreler için bir günah keçisi olarak görülmeye devam etmiştir. Bu eser Fransa'daki filozofların konumunu önemli ölçüde sarstığı için Voltaire, kitabın özgün olmadığını, hatalı olduğunu söylemek zorunda kalmıştır.

Bu eserde Helvetius, din temelli etik anlayışlarına saldırır. Ona göre etik bilimsel olmalıdır. İnsan varlığının içsel ahengini mutluluk olarak adlandırır. Bu mutluluğun belirleyicisi ise hazdır. Haz ve acı Helvetius için insan varlığına yüklenmiş harekete geçirici güç veya itkidir. Ahlaki olan her şey sadece haz ve acı ile ölçülebilir.

Bu nedenle de, ahlaki yargıların tek ölçütü bireydir. Birey ise mutluluk arzusunu sosyal bir bağlamda elde eder. Bu nedenle ahlaklılık toplumsal bir çerçeveye sahiptir. İyi-kötü, doğru-

yanlış, değerli-değersiz tarzındaki yargılamanın ölçütü bireysel olmaktan çıkıp sosyal bir ölçüt haline gelir.

Helvetius duyumcu ve empirist bir bilgi anlayışına sahiptir. Bilgi, maddenin dış dünyasından duyumların iç dünyasına doğru tek yönlü bir etkidir. Bilgi, mekanik hareket yasalarına göre davranan maddi dünyanın gözlemlenmesidir. Buna göre zihin bir duyumlar toplamından başka bir şey değildir. Zihin denilen şey aslında ilişkiler (nesneler arası ilişkiler-nesne ile özne arasındaki ilişkiler) bulmaktan başka bir şey değildir. Bilmek, ilişkilendirmek ve tek tek görüngüler arasındaki benzerlik ve ayrılıkları tespit etmektir.

Helvetius'a göre her düşünce ve yargı bir duyuma indirgenebilir. Zihnin farklı işlemlerini açıklamak için duyum yeteneğinden ayrı bir yargılama ve kıyaslama yetisi kabul etmeye gerek yoktur. Zihnin ilk ve temel fonksiyonu dış dünyanın etkisi ile meydana gelen duyu izlenimlerini kaydetmektir.

Helvetius bundan sonra Locke'culuğun çizgisinden ayrılır ve duyumcu öncüllerden epistemolojik değil psikolojik bir teori çıkartma mücadelesi verir.

18.yy'ın ikinci yarısında materyalist düşüncenin tanınmasında önemli bir etkisi olan **Paul-Henri Thiry, Baron d'Holbach** (1723-1789), Alman ve İngiliz doğa bilimcilerinin eserleri yanı sıra, Lucretius'un eserlerini Fransızcaya çevirmiştir. *Encyclopédie* için yazdığı makaleler (politikadan dine, kimyadan minerallere kadar birçok makale) dışında, din karşıtı ve ateizm yanlısı yazıları ile tanınmıştır. Bunlar içinde en bilineni *Doğanın Sistemi* (1770) adlı çalışmasıdır.

Doğanın Sistemi, dünyanın tamamen doğalcı bir görünümünü sunan uzun ve kapsamlı bir çalışmadır. D'Holbach, tanrının varlığı düşüncesi kadar, a priori argümanların kanıt olarak kullanılmasını reddeder. Evren hareketsiz maddeden başka bir şey değildir; doğal neden ve sonuç, evrenin kendi yasalarına bağlıdır. Evrende olup biten oluşumları açıklamak için evrenin dışında bir güç aramaya gerek yoktur.

D'Holbach'ın dine itirazları, ilk olarak ahlakidir. Hıristiyanlığı toplumun gelişmesinin önünde büyük bir engel olarak görür. Ona göre, ahlakın temeli kutsal metinlerde değil, insanın mutluluğunda aranmalıdır. Erdem ve mutluluk arasındaki bağı farklı bir yaklaşım ile tartışır.

Aydınlanma sürecine katkısı, pozitif ve negatif bir ikililik taşır. Onun bu ikililiği, yanlış bulduğu ve insanlık için zararlı olduğunu düşündüğü dini düşünüş ile materyalizm ve empirizmden oluşan doğalcı ve bilimsel düşünüş arasındaki karşıtlıktan ileri gelir.

Ona göre din ve teolojideki boş inançlar rahip ve tiranların egemenliği altındaki yozlaşmış devletlerde insanları acı ve mutsuzluk içinde bırakır. Ancak doğa, akıl ve deneyim insanlığın kurtuluş reçetesidir.

Doğanın Sistemi'ndeki açık ateist ve materyalist savunular, kilise kadar d'Holbach'ın çağdaşları olan düşünürler tarafından da sert bir şekilde eleştirilmiştir.